

Els eclesiàstics austriacistes durant la guerra de Successió d'Espanya: el cas de Llorenç Tomàs i Costa, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714)

Neus Ballbé Sans

La importància que, com a grup, van tenir els eclesiàstics durant la guerra de Successió és encara pendent d'estudiar en profunditat. Malgrat els esforços de recerca realitzats durant els darrers anys, que han produït una quantitat important d'estudis i publicacions sobre el període, i que eren absolutament necessaris, encara resta per determinar quina actitud va tenir l'estament eclesiàstic en el conflicte. És a aquest tema que, ara mateix, estic dedicant els meus esforços de recerca i, per tant, els resultats finals encara trigaran a arribar.

El paper de Llorenç Tomàs, un personatge gairebé desconegut, però que va ocupar importants càrrecs, tant en el govern de l'arxiduc Carles III a Barcelona, com en els diferents territoris italians on va viure el seu exili, pot ajudar a comprendre l'actitud d'alguns religiosos catalans que van optar pel candidat austríac.

Com a apunt previ, i em sembla que molt important i bàsic per entendre la situació del moment, cal tenir ben present que resulta impossible desriar política, religió i vida social en l'Antic Règim, i que els interessos, les opinions i les decisions de tots tres àmbits interactuen i s'entrecreen.

La guerra de Successió no va ser, només, ni un conflicte successori, ni una guerra civil en el si dels territoris hispànics. A més va ser, d'una ban-

da, una guerra en la que van participar tots els països de l'Europa occidental, que va representar la pèrdua definitiva de potencial de l'imperi espanyol (europeu i d'ultramar) i un reequilibri de forces entre les diferents potències europees, del qual en van sortir beneficiades, essencialment, França i Anglaterra, nacions que lluitaven en bàndols diferents, però que es van repartir els trossos més grans del pastís, i, d'altra banda, en el cas dels catalans, va representar la lluita entre dos sistemes polítics ben diferents: el model de monarquia absoluta, vertical, i el model de monarquia composta, horitzontal, vigent, tot i que amb alguns incompliments flagrants per part de la monarquia hispànica, fins a aquell moment.

A nivell econòmic, en els darrers vint anys del segle XVII, l'economia catalana es començava a recuperar de la crisi en què havia estat durant bona part d'aquell segle. Aquest procés de recuperació econòmica havia beneficiat, bàsicament, la burgesia mercantil, alguns exponents de la qual van destacar políticament en el moment del conflicte (Feliu de la Peña, Pau Dalmasas, Ignasi Ferrer...), burgesia que tenia un acusat sentiment antifrancès, sobretot per la competència que els productes del país veí representaven per a les manufactures catalanes. Aquesta represa econòmica va ser més important al camp que a les ciutats, ja que té una base agrícola i manufacturera fonamentalment rural, gràcies a una producció orientada cap a la comercialització i a canvis en els conreus.¹ Els comerciants catalans, a més, estaven connectats amb comerciants anglesos i holandesos establerts a Barcelona, i que representaven un model econòmic que creien viable a Catalunya per tal d'iniciar aquest procés de recuperació.²

A nivell social, un altre detonant de la difícil situació que es donava era el pes dels allotjaments, sobretot en la ruralia, allotjaments que, a banda del destorb i la despesa que comportaven, provocaven situacions d'a-

---

1. Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Curial, Barcelona, 1990, p. 58-59.

2. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Eumo, Vic, 2004. A la p. 322, diu que "el cúmul d'interessos econòmics, que baixaven en cascada des dels grans mercaders fins als membres de molt diversos oficis, o fins als petits productors de vi i d'aiguardent, havia creat una àmplia opinió pública favorable a les potències enemigues de França. El percentatge de població catalana lligat a interessos econòmics oposats als dels països veí havia de ser, sens dubte, molt elevat."

busos sobre els habitants. La presència continuada de l'exèrcit espanyol sobre el Principat, i les subsegüents contribucions extraordinàries amb què es gravava la població, motivades per les constants incursions i ocupacions franceses, feien que la situació en el camp català fos molt tensa, i que qualsevol espurna pogués fer esclatar una revolta, sobretot en un moment en què, com he dit, el camp es començava a recuperar.³ La devastació que els miquelets francesos i castellans provocaren en terres catalanes fou un dels elements de l'actitud antifrancesa⁴ i anticastellana en la guerra de Successió.

En l'àmbit polític, el Principat gaudia, igual com els altres regnes de la Corona d'Aragó, d'unes Constitucions, lleis que es pactaven en Corts amb el monarca, que les havia de jurar un cop accedia al tron. A Catalunya, no es cloïen Corts des de l'any 1599, i aquesta era una queixa repetida contínuament per les institucions catalanes. Les Corts catalanes eren l'element que limitava el poder reial: tot l'ordenament jurídic que se'n derivava era pactat. Tant Albareda com Fontana i Lluç han destacat a bastament la importància d'aquest sistema contractual.⁵

Felip V va celebrar Corts al Principat el 1701-1702 i va jurar les Constitucions. Els resultats d'aquestes Corts, les primeres que es cloïen en més d'un segle, van ser molt beneficiosos per a Catalunya, tant a nivell econòmic, com per la creació del Tribunal de Contrafaccions que havia de preservar l'ordenament jurídic, i perquè es van acotar les atribucions de la Reial Audiència i dels oficials reials.⁶

---

3. Un exemple és la revolta dels Barretines (1687-1691), que es desencadenà fruit de la càrrega dels allotjaments en contra del que establien les Constitucions, una situació de penúria econòmica i un rebuig a l'exempció de què gaudien els grups privilegiats pel que feia a les contribucions i als allotjaments.

4. Josep Maria TORRES I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Curial, Barcelona, 1983. A la p. 129 parla "d'hostilitat manifesta –francofòbia– (...)".

5. Joaquim Albareda, "Els fonaments de l'austricisme als territoris de la Corona d'Aragó", dins *Actes del Congrés L'aposta catalana a la guerra de Successió, 1705-1707*, Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, novembre 2005, pp. 125-136; Josep FONTANA, "La guerra de Successió: causes i motius", dins *Actes del Congrés L'aposta catalana*, p. 17-21; Ernest LLUÇ, "El programa polític de la Catalunya austricista", dins Joaquim ALBAREDA, ed., *Del patriotisme al catalanisme*, Eumo, Vic, 2001, p. 137.

6. ALBAREDA, "Els fonaments de l'austricisme..."

A més a més de les motivacions econòmiques, socials i polítiques que he apuntat, les extralimitacions del virrei, en contra del que establien les Constitucions, i la persecució sistemàtica dels suspects d'austriacisme, van pesar força en la presa de posició catalana a favor de Carles III. Més que no pas una aposta dinàstica, allò que féu decantar els catalans a favor de l'Arxiduc fou la defensa d'un model que res tenia a veure amb els projectes borbònics; només Carles III semblava poder garantir, d'una banda, el desenvolupament dels projectes econòmics emergents i, de l'altra, la continuïtat del sistema pactista:

era impossible dissociar les aspiracions globals de creixement econòmic del marc polític renovat en què havien de desenvolupar-se, en una relació que va molt més enllà de la sola política econòmica i que té a veure sobretot amb el model d'estat que es volia construir, la qual cosa explica que acabés definint-se en termes de defensa de les llibertats col·lectives.⁷

A banda de les motivacions compartides per la majoria de catalans, els eclesiàstics tenien, a més, dues raons afegides per a oposar-se al candidat borbònic: durant les ocupacions franceses, especialment les de 1654 i de 1694, nombroses esglésies havien estat saquejades i, a més, temien perdre els privilegis del seu estatus, tal com ja havia succeït al Rosselló, amb l'aplicació del gal·licanisme, després del tractat dels Pirineus de 1659. Des de l'inici del conflicte, tant els informes francesos, com els documents espanyols, assenyalen la complicitat del clergat baix amb l'austriacisme.⁸

Llorenç Tomàs va néixer a la Seu d'Urgell l'any 1664, ciutat que es trobava, durant la segona meitat del segle XVII, en una situació força precària, sobretot a partir de la guerra dels Segadors (1640-1652), i la seva situació fronterera i estratègica provocà nombrosos setges, tant per part de les tropes franceses com de les espanyoles, a banda dels feixucs allotjaments. Els estralls de les contínues ocupacions es poden imaginar fàcilment si observem com, l'any 1691, entre juliol i desembre,

---

7. FONTANA, "La guerra de Successió..."

8. Vicente BACALLAR I SANA (marqués de San Felipe), *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, el Animoso*, Biblioteca de Autores Españoles, Madrid, n. 99, 1957, p. 97: "*Muchos sacerdotes y religiosos, cuyas órdenes y nombres llamamos por veneración al santo instituto, dejando los sagrados hábitos de él, se vistieron de bandoleros, ciñeron armas y no dejaron atrocidad, sacrilegio o torpeza que no cometiesen (...)*".

la ciutat rendí obediència dues vegades a França (juliol i desembre) i una a Espanya (setembre).⁹

Els avantpassats de Llorenç Tomàs van participar activament en la vida política de la ciutat, tant el besavi i l'avi materns, com el pare i el padastre, i van ser cònsols en cap en diverses ocasions.¹⁰ El germanastre –Francesc Carreu– va ser capità de cavalls i ministre de Carles III, i s'exilià a Viena, on va ser guarda-segells de l'Emperador.

Els càrrecs que va ocupar Llorenç Tomàs en els inicis de la seva carrera religiosa depenien directament del bisbe de Vic. L'any 1693 va ocupar la rectoria de Verdú¹¹ des del desembre de 1696 i fins a l'agost de 1698 va ser vicari general del bisbat de Vic i, a partir de maig d'aquest mateix any, consta com a rector de Santa Eulàlia de Riuprimer, parròquia que formava part de les baronies de la Mitra, això és, que depenia directament del bisbe, fins al setembre de 1705, data en què demana al Capítol de Vic poder deixar la rectoria per tal d'ocupar el càrrec de canceller del govern de Carles III.

Els anys 1704 i 1705 són de molta activitat a la plana de Vic. Després d'un primer intent frustrat de desembarcament de les tropes aliades el 1704, els austriacistes treballaren per tal que el següent intent reeixís. Llorenç Tomàs hi tingué un paper destacat,¹² sobretot perquè actuava

---

9. Albert VILLARÓ, *Hèrcules i la ciutat. Un passeig per la història de la Seu*, Caixa de Catalunya, Barcelona, 1995, p. 132-135

10. L'avi matern va ser desterrat de la ciutat, després d'haver patit empresonament, per haver defensat la legitimitat de Felip IV davant de l'ocupació de Catalunya per part de França, i li van ser confiscats tots els béns. També el pare recollia donatius a diferents municipis de l'entorn de la Seu d'Urgell per tal de reforçar les defenses de Puigcerdà. El padastre va ser cònsol en cap en vuit ocasions i responsable, fins al 1713, any de la seva mort, del cobrament de rendes segrestades a seguidors de Felip V.

11. Malgrat pertànyer al deganat de Tàrraga i, per tant, al bisbat de Solsona des de 1598, el nomenament de rector de Verdú continuava depenent directament del bisbe de Vic. En el darrer terç del segle XVII, gràcies al procés de reconversió agrícola, Verdú era un municipi pròsper, i la seva fira, juntament amb la de Prades, era de les més importants que se celebraven a Catalunya.

12. És molt interessant llegir les seves pròpies explicacions, editades a Neus BALLBÉ SANS, "L'Epítome de Llorenç Tomàs i Costa, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714). Un document fins ara desconegut sobre els precedents de la guerra de Successió", *Manuscrits*, n. 24 (2006), p. 193-212.

d'enllaç entre els dirigents vigatans i personatges rellevants de Barcelona. Tant el duc de Berwick com Castellví el situen com un dels principals motors de la revolta vigatana.¹³

Els intents del virrei Velasco per tal d'apaivagar aquesta revolta latent toparen sempre amb la sagacitat i, sobretot, amb les informacions que Llorenç Tomàs recollia a Barcelona per tal de prevenir els vigatans de les maniobres que preparava el virrei, de manera que aquest poques vegades podia jugar la carta del factor sorpresa.

Durant aquest període també es va produir un fet crucial en el desenvolupament dels posteriors esdeveniments: la signatura del pacte de Gènova, que estipulava les condicions de participació dels catalans al costat del candidat austríac, i on els anglesos es comprometien a defensar les Constitucions catalanes i a donar-los suport militar. La reunió prèvia a la signatura d'aquest pacte va tenir lloc a la capella de Sant Sebastià de Sentfores, situada entre Vic i Santa Eulàlia de Riuprimer, i Llorenç Tomàs en va ser l'amfitrió, tot i que alguns documents semblen indicar que el seu protagonisme va ser més important, en ser ell qui, personalment, va donar les garanties necessàries:¹⁴

Llegó de Génova a primeros de junio Don Domingo Perera, (...) mandado de Crowe, (...), con un papel de instrucciones y varios puntos, sobre los cuales se había de discutir y tomar resolución, diciendo el mismo papel que no vendría la armada a los mares de Cataluña hasta haber dado respuesta positiva a lo que se pedía por parte del mismo Crowe, y para mayor fe y crédito de la respuesta que esperaba de

---

13. En el decret d'expulsió d'eclesiàstics de Berwick (Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, reg. 6187, Decretos Real Junta, f. 21v-22, 2 d'octubre de 1714, es diu de Llorenç Tomàs que "(...) fue el director o el interlocutor de la rebelión entre los Bigatanes y las cabezas que estaban dentro de Barcelona (...)"; FRANCISCO CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, Vol. IV, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 2002, p. 366) diu que fou "principal motor y director de la turbación que se originó en el llano de Vic en 1705 (...)".

14. N. BALLBÉ, "L'Epítome de Llorenç Tomàs..." El mateix es desprèn d'un document conservat a l'*Archivio di Stato di Napoli*, lligall 278, 1704-1705, "*Libro registro de memorias decretadas por Su Majestad*": "Asimismo, habiendo remitido Crowe, enviado de Inglaterra, ciertos papeles e instrucciones pidiendo la respuesta de todo con advertencia que de otra forma no vendría la Armada de mar, respondió y se encargó de todo y dicho Dr. Lorenzo contestando esta materia únicamente por su mano (...) fue la respuesta a satisfacción de lo que pedía Crowe y remitida a la reina Sra. Ana de Inglaterra." Agraieixo a Joaquim Albareda que m'hagi facilitat aquesta darrera informació.

los principales del partido de Vique, pedía asimismo una firma o una seña de ciertos personajes de Barcelona, protestando que sin ella no se entraría a dar crédito alguno a lo que se respondería. Abultó en la aprensión tanto el negocio cuanto tenía de importancia, y si bien se ofrecieron en su expedición dificultades al parecer insuperables, no obstante el canciller (habiéndole cometido absolutamente los principales del partido de Vique la disposición del negociado) compuso las materias de forma que se pudo dar respuesta, no sólo a satisfacción, pero aún a más de lo que pedía Crowe; y si bien que el temor al gobierno de Barcelona no permitió conseguir la firma o seña que se pedía, por más expresiones que se les hicieron de su importancia al servicio de Vuestra Magestad, pues discurriendo una seña, la dió tan clara (con lo que había observado en cosas singulares, teniendo su habitación en Barcelona) que no le podía quedar a Crowe escrúpulo alguno en que dudar a lo que se le respondía;...

Aquest grup de vigatans, cohesionat i amb prestigi social, es contraposà a la noblesa vigatana, en bona part filipista. Aquest prestigi fou guanyat a pols en la lluita contra els francesos, al costat de Jordi de Hessen-Darmstadt, i comptava amb el suport majoritari dels eclesiàstics. En els informes, tant francesos com del virrei, s'apunta que són els enemics més declarats que el rei (Felip V) té a Catalunya. Un canonge filipista de Vic, en una carta adreçada a un amic seu a Barcelona, diu que

Tout le verin est sorti des eclesiastiques, parce que comme le peuple ne régarde point la personne, mais bien le caractère et prenant ce qu'ils sont, pour ce qu'ils devraient estre, ils ont empoisonné toute la province par leurs exhortations et [communions]. (...) Et ceux ci sont en grand nombre, tant chanoines, prestes que religieux, (...). Il y a dans la cathedrale 170 chanoines ou prestres, et les fidelles sont seulement parmi eux reduits au nombre de 20.¹⁵

Amb el desembarcament aliat de l'agost de 1705 i la presa de Barcelona el setembre del mateix any, la carrera política i honorífica de Llorenç Tomàs és certament impressionant.¹⁶ Potser fruit d'aquesta carrera d'as-

---

15. Joaquim ALBAREDA, "La revolta dels vigatans (Vic, 1704-1705)", *Ausa*, vol. XIII, n. 120, 1988. També aquesta mateixa idea es troba al manuscrit anònim *Recopilación de lo acaecido en la Guerra de Sucesión*; Biblioteca de Catalunya, Ms. 763.

16. El 18 de setembre és nomenat membre de la Junta Eclesiàstica de Catalunya, la funció més important de la qual va ser el control dels béns segrestats a eclesiàstics filipistes; el 25 de novembre, és nomenat canceller de Catalunya. És també abat electe de Santa Maria d'Amer i de Roses i prior de Sant Pere del Mont. El 1706, amb motiu de les Corts celebrades per l'Arxiduc, és nomenat capellà d'honor; l'agost de 1707, segrestador del bisbat de Solsona; el juny de 1709 obtingué el privilegi de noblesa. Va ser administrador i segrestador de l'arquebisbat de Tarragona i va optar, tot i que sense èxit, a la plaça vacant d'arquebisbe d'aquesta diòcesi. El gener de 1712 se li concedeix permís per a disposar

cens fulgurant, se'l titlla d'ambició en dos documents contemporanis: tant en un anònim,¹⁷ on se l'acusa de no reunir els mèrits necessaris per a ocupar el càrrec de canceller i es diu que cobrava els serveis prestats “*a más de ciento por ciento de intereses*”, com en algun dels missatges que l'abat Lucini, ministre apostòlic a Barcelona, enviava a Roma, sobre les pretensions de Tomàs d'optar a l'arquebisbat de Tarragona.¹⁸ Però és ben segur que sense ambició no hauria pogut assolir les quotes de poder que va tenir, ambició a la que cal afegir una bona dosi d'oportunitat: resseguint la seva vida, ens adonem que sempre és al lloc oportú en el moment adequat, i si en els anys d'exili es trobava lluny dels centres de poder i de decisió (bàsicament de Viena), penso que les seves influències a la cort vienesa encara havien de ser importants, atesos els càrrecs que successivament va ocupant a Itàlia.

Amb l'incompliment flagrant del pacte de Gènova per part dels anglesos, i la signatura dels acords de pau d'aquests amb els francesos (1712-1713), d'una banda, i la impossibilitat, sobretot econòmica, d'ajut per part dels austríacs, la situació a Catalunya va esdevenir complicada. Les clàusules del conveni d'evacuació signat per les forces combatents preveïen el lliurament de tot el Principat a les tropes borbòniques tan bon punt marxessin les aliades, però ningú no va preveure que els catalans, deixats completament al marge de tot, decidiren el seu futur independentment dels pactes establerts entre les potències combatents. Així, tant Barcelona com Cardona decidiren resistir. En aquest moment, els historiadors parlen del “moment republicà”, ja que Catalunya decideix continuar la lluita, d'una banda sense acceptar Felip V com a rei i, de l'altra, veient-se abandonada per l'altre candidat, l'arxiduc Carles. “El nou govern va assumir l'organització militar de la resistència, l'ordre públic, l'avituellament, l'organització de les finances, les directrius enviades als ambaixadors, i l'agitació i la propaganda polítiques.”¹⁹

---

d'un oratori privat; el 7 de març de 1713 ocupa la plaça de tresorer de la catedral de Barcelona a proposta de la reina.

17. Montserrat BELTRAN Morales, “El desgovern durant el “regnat” de l'Arxiduc: estudi d'un manuscrit anònim contemporani”, dins *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, desembre 1984.

18. *Archivo Segreto Vaticano, Segreteria di Stato, Spagna*, vol. 204 (1710-1711), document de 22 de novembre de 1710.

19. Ernest FERRERES I CALVO, *La guerra de Successió i Catalunya*, Fundació Congrés de Cultura Catalana, Barcelona, 2007, p. 75.

Aquesta decisió no es pot entendre sense tenir en compte que els assetjats tenien encara esperança en un darrer gest de suport dels aliats, i en aquesta línia cal entendre l'enviament d'ambaixadors a La Haia, Londres i Viena per part dels tres Comuns. Era una situació que no havia estat contemplada per l'estat major borbònic, que només havia previst extremar les amenaces contra els defensors de la ciutat. Després de catorze mesos de setge hermètic sobre Barcelona, el 3 de setembre de 1714 el duc de Berwick va fer una proposta de rendició que va ser rebutjada: els responsables directes de la defensa consideraven la decisió forassenyada i impracticable des del punt de vista militar, però els defensors vivien en unes condicions de resistencialisme exaltat, fins al punt que imploraven la protecció de la Mare de Déu de la Mercè, que va ser proclamada general en cap de l'exèrcit resistent. Els carrers i places de la ciutat eren escenari diari de processons i rogatives i es resava el rosari en públic diàriament. L'historiador Sanpere i Miquel²⁰ assenyala els eclesiàstics (encapçalats pel vicari general Josep Rifós) com a responsables d'haver promogut aquesta fe en el miracle final. Diversos testimonis de l'època²¹ ens relaten processons multitudinàries (algunes de prop de 2000 persones), amb penitents amb cadenes i dones descalces. També alguns testimonis²² parlen de l'actuació directa d'alguns eclesiàstics en la defensa de la ciutat:

[23 d'agost] (...) no se puede dexar de admirar su extraordinario corage, no siendo poco, viendo el furor de los paysanos de la ciudad, que venian ordinariamente a cruzar las bayonetas con los granaderos, (...), y los eclesiásticos, assi clérigos como frayles, se señalaron como los demás (...).

El dia 11 de setembre de 1714 les tropes de les dues Corones entraven a la ciutat. Acabava, així, un setge de catorze mesos, que havia deixat Barcelona completament arrasada.

---

20. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació catalana*, Base, Barcelona, 2001, p. 275-276.

21. Particularment els *Annals del convent de Santa Caterina* (Joaquim ALBAREDA, ed., *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714)*, Vic: Eumo, 2001, p. 177)

22. *Diario del sitio de Barcelona*, Imprenta de Gabriel Bró, Girona, 1714, p. 23. Aquesta acusació es referia a un frare caputxí i el dia 15 d'octubre de 1714 el Pare Guardià i els pares Difinidors de l'orde demanen a les noves autoritats que sigui rectificat el redactat d'aquest diari, atenent a la falsedat de les acusacions que es fan a membres de l'orde. (Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, Actes Capitulars, vol. II, 1672-1717, full solt).

En el cas de Llorenç Tomàs, la fidelitat a l'Emperador era absoluta i incondicional, a jutjar per la seva actuació durant el setge. Malgrat que en el decret d'expulsió del duc de Berwick es diu d'ell que "(...) *durante el sitio no se le sabe por ahora cosa particular que haya obrado*", Sanpere i Miquel el qualifica de cap del "partit intransigent austriacista" i li atribueix "la responsabilitat d'haver posat la lleialtat a l'emperador per davant dels interessos dels catalans",²³ amb crítiques als defensors de Barcelona i de Cardona, i proposant com a solució l'arribada d'un virrei i de tropes que netegin els voltants de Barcelona d'enemics. El mateix Sanpere apunta que

de donde venía todo el daño, todo el desaliento, era de ese partido austriaco que se distinguía por su confianza ilimitada en el socorro divino y, por consiguiente, en la protección imperial, que no cesaba de reclamar ni tampoco de esperar.²⁴

Un cop consumada la derrota, la repressió borbònica no es féu esperar. Llorenç Tomàs va ser un dels primers eclesiàstics expulsats per decret del duc de Berwick de 2 d'octubre de 1714 i anà cap a Itàlia; primer estigué a Gènova i el 1715 era a Roma, on fou agent de l'Emperador a la cúria romana.

Poc després d'instal·lar-se a Roma, el 1716, demanà dues vegades ajut econòmic a l'Emperador. Aquesta situació de penúria econòmica devia ser compartida per altres eclesiàstics exiliats perquè des de l'any anterior molts d'ells figuren a les llistes de persones que cobraven pensions de l'Imperi, i d'altres en les llistes de religiosos que la demanaven.²⁵

En els anys que estigué a Roma, es reunien a casa seva diferents exiliats catalans, la majoria dels quals eren eclesiàstics refugiats a la ciutat, activitat que era seguida de ben a prop per Josep Molines, agent de Felip V, que n'informa repetidament en les cartes que envia a la cort de Madrid, que tramet ordres a Roma per provar d'impedir-ho.²⁶

---

23. ALBAREDA, "La lògica de la resistència", p. 186-193.

24. SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación*, p. 388.

25. Carlos BELLI, "Hauf Hof und Staatsarchiv Wien. Italien Spanischer rat Collactanea", 1994, estudi inèdit dipositat a l'*Archivio di Stato di Napoli*; Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, 2 vol., Fundació Noguera, Barcelona, 2002, vol. II, p. 50-65

26. *Archivo Histórico Nacional (AHN)*, *Estado*, lligall 1812, del rei al marquès de Castelarodrigo, 30 de maig de 1716; de Grimaldo al cardenal Aquaviva, 31 d'agost de 1716; de

El setembre de 1717 li fou concedit el títol de marquès “de la Corona de Aragón sobre su apellido, en ínterin que tenga lugar o territorio para su persona y con sucesión en el de su sobrino que eligiere”,²⁷ i el 30 de juny de 1724 va ser nomenat regent del Consell Col·lateral de Nàpols.²⁸ També, en aquest cas, li cal l'ajut de l'Emperador, per tal

de establecerse en esse Reyno con la decencia correspondiente a tal empleo, y de-xar satisfechas las deudas que, para mantener el decoro de ministro mío, ha devido indispensablemente contraer en la Corte de Roma, (...).²⁹

El 1731, Llorenç Tomàs substituï el difunt Francesc de Josa i d'Agulló en el càrrec de comissari general del Tribunal de la Santa Croada, i va ocupar aquest càrrec fins al 1734, quan Sicília caigué a mans espanyoles.

Després de la pèrdua de Nàpols i Sicília, que retornaren a sobirania borbònica, Llorenç Tomàs es va quedar sense cap càrrec i va marxar cap a Viena on fou jubilat *ex merito*.³⁰ Va fer testament l'agost de 1737 i morí el 23 de novembre de 1738, a l'edat de 74 anys. Fou enterrat a l'Hospital d'Espanyols de Viena fins que el 1754, per voluntat expressada en el seu testament, el seu cos va ser traslladat a la Seu d'Urgell.

El nombre d'eclesiàstics exiliats a terres controlades per l'Imperi austríac va ser molt important. Així ho revelen les llistes conservades a Vie-

---

Grimaldo a Molines, 31 d'agost de 1716; de Grimaldo al cardenal Aquaviva, 12 de novembre de 1716. També al lligall 1825, doc. 18III-5, del Secretario de Estado al conde de Frigiliana (3 de novembre de 1716), i doc. 18III-12; lligall 1802, del Consell d'Estat a Aquaviva, 15 de setembre de 1716; lligall 1814, de Molines al rei, 13 d'octubre de 1716.

27. Arxiu Municipal de la Seu d'Urgell (AMSU).

28. El Consell Col·lateral de Nàpols era l'encarregat d'assistir al virrei en les tasques de l'administració del regne. Amb l'arribada dels Borbons, el 1734, es va transformar en Consell d'Estat. Paral·lelament, hi havia el Tribunal de Santa Clara, tribunal suprem d'apel·lació per a les causes civils i penals. (René BOUVIER; A. LAFFARGUE, *Vita napoletana nel XVIII secolo*, Nàpols: Treves, 2006, p. 24-26).

29. *Archivio di Stato di Napoli, Consiglio di Spagna* (Regne de Nàpols), lligall 62, f. 89v-90r, 6 de maig de 1724.

30. Document del Consell d'Espanya de l'any 1734 titulat *Consideraciones reservadas para el más fácil acomodamiento de los ministros españoles y oficiales que servían en Viena, en Nápoles y en Sicilia, y modo de dar alimento a los demás de esta nazió que han seguido y servido al emperador nuestro señor*. Document recollit per ALCOBERRO, *L'exili austríacista*.

na i estudiades per Agustí Alcoberro.³¹ Pertanyien a tots els nivells de la jerarquia eclesiàstica: hi havia bisbes, canonges, capellans i frares. Malgrat que cap capítol catedralici ni cap orde religiós es va posicionar oficialment i clarament a favor d'algun dels candidats a la successió, la seva opció era clara a nivell individual. Els noms inclosos en el decret d'expulsió de Berwick denoten de manera inequívoca com els religiosos de diferents àmbits es van implicar en el conflicte: hi ha canonges de Barcelona, Urgell i Vic, beneficiats de la catedral i de l'església del Pi de Barcelona, un hospitaler de Tortosa, el cambrer del monestir de Gerri, el provincial del convent de Sant Francesc de Paula de Barcelona, el rector i diversos beneficiats de Santa Maria del Mar, carmelites descalços, carmelites calçats, el procurador de l'hospital de la Santa Creu, franciscans, dominics, agustins, trinitaris, mercedaris i, àdhuc, jesuïtes. Per altres documents,³² sabem que el llistat d'eclesiàstics austriacistes és molt més llarg i que abasta abats, rectors, jutges, priors,... Repasant els documents borbònics de repressió dels eclesiàstics, generats sobretot a partir de la restitució del Tribunal del Breu Apostòlic,³³ ens adonem que les persecucions van arribar a tots els sectors de l'estament: el nombre d'expulsats és molt considerable, les acusacions i sospites de deslleialtat afecten tant clergues regulars com seculars i, fins i tot, en una mostra de prepotència evident per part de les noves autoritats, es va executar públicament als carrers de Barcelona el clergue Ramon Moga, acusat d'haver reclutat voluntaris i recórrer el Principat amb partides armades.³⁴

Les conclusions, forçosament provisionals, ens permeten afirmar que, de manera majoritària, el clergat català s'alineà al costat de la causa austriacista. Però cal fer algunes matisacions. En primer lloc, no hi ha-

---

31. ALCOBERRO, *L'exili austriacista*.

32. Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Muñoz/Catà, Madrid, 2005, pp. 45-63; TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, p. 325-366.

33. Tribunal creat el 1525 per jutjar les acusacions de delictes atroços comesos per clergues i religiosos. MUÑOZ GONZÁLEZ i CATÀ, *Repressió borbònica*, p. 48, apunten que aquest tribunal "més que un tribunal per processar els delictes "atrossos" serà el mitjà idoni per exercir el control polític sobre els religiosos".

34. El procés de reducció a l'estat laical dut a terme per tal de poder executar al garrot vil aquest clergue es pot trobar ben detallat a TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, p. 331-332.

gué una posició oficial unànime, ni en els diferents capítols catedralicis, ni tampoc en el si dels diferents ordes regulars.³⁵ Tota la documentació conservada ens situa davant d'un exercici magistral de diplomàcia, de no comprometre's amb cap dels dos candidats, d'esperar el devenir dels fets per a poder tenir sempre una porta oberta a les relacions amb les noves autoritats, fossin quines fossin.³⁶ No és, doncs, una actitud diferent de l'adoptada en altres conflictes; la diferència potser es troba en que, extraoficialment i individualment, el seu posicionament és majoritari i compromès, en alguns casos, fins a les darreres conseqüències.

En segon lloc, cal diferenciar els diferents nivells de clergat. Malgrat que dos bisbes —el de Barcelona i el de Solsona— van fer públic el seu compromís amb l'arxiduc Carles III, la resta de representants de la jerarquia eclesiàstica secular va optar per Felip V. En el clergat baix i en els diferents ordes religiosos, potser amb l'excepció dels jesuïtes, els posicionaments individuals són, majoritàriament, a favor de l'Arxiduc, al costat del poble i contra els francesos. Coneixem, per exemple, l'austríacisme dels

---

35. El capítol de Vic, per exemple, envià una carta al virrei Velasco (2 de juny de 1704) felicitant-lo pel fracàs en l'intent de desembarcament dels aliats; una altra (25 d'octubre de 1705) a l'Arxiduc, posant-se sota la seva obediència i celebrant amb alegria el seu triomf; una altra (29 de juliol de 1713) al general Bracamonte, posant-se al seu servei i celebrant l'arribada dels borbònics; i, finalment, una darrera (20 de setembre de 1714) al duc de Berwick, agraint-li el final del setge de Barcelona i expressant la seva joia per la victòria. (Arxiu Capitular de Vic, *Libri Epistolarum*). De manera semblant, els Capítols dels bisbats de Barcelona (Arxiu Capitular de Barcelona, Llibre d'actes capitulars, 1704-1708 i 1708-1715), Tarragona (Arxiu Capitular de Tarragona, Actes Capitulars, 1705-1707, i Cartes enviades pel Capítol, 1705-1714) i Girona (Arxiu Capitular de Girona, Resolucions Capitulars, 1706, abril 1707 - abril 1710 i abril 1710 - gener 1715), envien cartes a les autoritats del moment, celebrant el seu triomf i posant-se sota la seva obediència. També és el cas dels caputxins (Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, Barcelona, Actes Capitulars, vol. II, 1672-1717).

36. Pere VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1963, p. 113: “no se produjo ninguna postura de tipo rotundo y general. (...) Si hacemos excepción del paso al campo borbónico de cierto número de obispos catalanes y del Tribunal de la Inquisición en Barcelona, nos será difícil encontrar otra muestra de una actitud de tipo corporativo en favor de uno u otro bando, lo cual es, sin duda, resultado de la exquisita prudencia y del sentido elevado de su posición social que inspirarían al clero en tales circunstancias.”

caputxins,³⁷ tot i que de la documentació oficial conservada tampoc no se'n pot extreure cap posicionament clar en un sentit o un altre, igual com passa amb la resta de congregacions religioses o de capítols cate-dralicis.³⁸ Això no obstant, algunes resolucions de les sessions dels Capítols Provincials de l'orde, celebrats durant el període de la guerra, ens permeten endevinar que, efectivament, aquest austricisme havia de ser patent, en tant que, repetidament, es demana als religiosos que s'abstinguin d'emetre opinions polítiques, de demanar informació quan surtin a predicar i, evidentment, d'ofendre els monarques cristians.³⁹

En tercer lloc, alguns eclesiàstics van ocupar càrrecs de responsabilitat en el govern de Carles III, com a premi a la seva fidelitat. Entre aquests hi podem situar Llorenç Tomàs, però també la resta de components de la Junta Eclesiàstica de Catalunya i els membres eclesiàstics de la Reial Audiència. D'altres, van obtenir càrrecs de rellevància en la jerarquia de l'Església: bisbats, abadiats, priorats... Hi ha tant eclesiàstics seculars com regulars.

---

37. Valentí SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya/Editorial Herder (Col·lectània Sant Pacià, LVII), 1996, p. 75: "els religiosos caputxins de Catalunya, pràcticament en la seva totalitat, estaven prou identificats amb els sentiments austriacistes dels estaments populars de casa nostra, fins al punt de poder ser inculpats d'austriacisme extremat puix, tal com escriu el Baró de Maldà, els frares de llavors duïen 'les barbes lligades amb cintes de color groc, que era la divisa del partit austriac'".

38. Un cas significatiu és l'actitud del capítol barceloní, on la meitat dels seus membres, des de Mataró, demanen a les autoritats borbòniques que els sigui aixecat el segrest sobre llurs béns i rendes en atenció a la seva fidelitat a Felip V. (*Archivo Histórico Nacional, Estado*, lligall 450, dels canonges a Felip V, 6 de desembre de 1713).

39. Aquestes disposicions es repeteixen de manera insistent en els diferents Capítols Provincials celebrats entre 1702 i 1727. Especialment significativa és l'ordinació provincial del 26 d'octubre de 1714: "*Encarga N[uestro] R[everendo] P[adre] P[rovincial] de que ningún Religioso escriba carta alguna a seglares ni religiosos ni able delante de seglares de forma que pueda darse por ofendida la M[ajestad] del Rey N[uestro] S[eñor] Felipe quinto (q. Dios gde) o sus Ministros. Y exorta in visceribus Iesu Christi a todos los Religiosos se abstengan en las conversaciones ordinarias de hablar de guerras procurando solo de encomendarlo a Dios (...). Y si los Guardianes vieren o oieren semejantes pláticas procuren impedirles y atajarlas quanto pudieren corrigiendo y aun castigando a los defectuosos (...)*". (*Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, Barcelona, Ordenacions Provincials, Vol. II [1700-1750]*).

En quart lloc, l'actitud més que ambígua del papat tampoc no va contribuir a una presa de posició clara i definida. El Papa Climent XI no va reconèixer la legitimitat de Carles III fins a l'octubre de 1709, fet que va comportar el trencament de relacions de Felip V amb la Santa Seu i l'expulsió, el 1710, del nunci a Madrid. El 1711, el Papa va enviar un nunci a Barcelona, que hi va romandre fins a la sortida de la reina, el març de 1713.⁴⁰

En cinquè lloc, alguns eclesiàstics són, sens dubte, els responsables de l'ambient d'exaltació religiosa que es vivia a Barcelona durant el llarg setge: els uns com a instigadors, els altres com a executors. Aquest ambient d'exaltació religiosa va arribar a vorejar el fanatisme, però va ser un dels elements que va permetre resistir catorze mesos de setge.

En sisè lloc, els eclesiàstics també van patir les repressàlies borbòniques. A alguns, els van ser confiscats els béns i van ser enviats a l'exili. Els que van restar a Catalunya van ser sotmesos a una política de control i de vigilància extrema, tant personalment com col·lectivament.⁴¹

---

40. Miguel Ángel OCHOA BRUN, *Embajadas rivales. La presencia diplomática de España en Italia durante la Guerra de Sucesión*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 2002, pp. 23-24: "(...) En el conflicto sucesorio, el Papa efectivamente había escogido la sinuosa vía de no decidirse entre Francia y el Imperio, (...) temía la violencia, la osadía y la soberbia de los alemanes y a la vez la ligereza, presunción y vehemencia de los franceses y sus principios galicanos". També hi ha referències a Joan Bada "La postura de la Companyia de Jesús davant la successió (1700-1718)", dins Actes del Congrés *L'aposta catalana a la guerra de Successió*, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, novembre 2005, p. 137-145

41. Les amenaces del virrei marquès de Castelrodrigo són extraordinàriament explícites: "(...) Nos ha parecido, sin embargo, prevenir al Presidente y Capitulo Prov[incial] de essa venerable Orden; que será muy útil , y conveniente a ella, que a tan indispensable obligación, se atienda mucho, y se desempeñe cavalmente: Y encargarle que cuyde muy especialmente, que todos los electos sean de la más conocida virtud, de acreditadas prendas, y de notoria, experimentada fidelidad al Rey (...); y se evite que, en caso contrario, y en el de ser los escogidos sujetos que no hayan cumplido con la devida fidelidad, o hayan sido, o sean desafectos a su Mad[esta]d, se vea precisada su Real Justicia y el Paternal amor con que atiende a la tranquilidad de sus vasallos y de el estado, a tomar las más convenientes providencias y resoluciones. (...)". (Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, Barcelona, *Libro de cartas de todas suertes (1586-1725)*, carta del marquès de Castelrodrigo al Provincial de l'Orde, 27 de setembre de 1727).

En setè lloc, malgrat actituds fanàtiques, en un bàndol i en l'altre, no podem parlar de la guerra de Successió com d'una guerra de religió, tot i que la propaganda de tots dos bàndols atiava la consideració d'infidels dels enemics, fossin uns o altres.⁴²

Finalment, les noves autoritats borbòniques van anul·lar el sistema polític català, les seves lleis i privilegis, van sotmetre els habitants del Principat a una forta pressió fiscal i a unes importants retallades de les seves llibertats, van perseguir qualsevol indici de disidència, van castigar durament els defensors de Catalunya durant la guerra, i van posar tothom sota sospita i en un estat de sospita permanent on tothom podia ser espia i confident del nou règim i ningú no es refiava de ningú. Durant el conflicte, els membres de l'Església no es van mantenir al marge dels esdeveniments i alguns hi van participar activament. Com a conseqüència, l'estatus privilegiat de l'estament eclesiàstic va anar perdent consistència i la intervenció de l'Estat en els afers de l'Església es va anar fent cada vegada més freqüent i més intensa.

---

42. Jean-Pierre AMALRIC, "La elección de un bando: hugonotes y jacobitas en la Guerra de Sucesión de España", *Manuscrits*, n. 19, 2001, p. 59-79: "(...) en la península Ibérica, en 1706, era un francés, convertido en noble inglés, quien les daba las órdenes (...), milord Galloway, antaño conde de Ruvigny; mientras que el duque de Berwick, inglés, y sobrino de Marlborough, estaba a la cabeza de las tropas de Francia y España (...). En otras palabras: un hugonote francés y un católico inglés."